

آداب زیارت

محمد مهدی فجری

همه ملل و اقوال برای حضور در معابد، آداب خاصی را رعایت می کنند. اسلام عملی بیهوده، خرافی و مطرود است.

در دین مبین اسلام برای زیارت پیشوایان معصوم علیهم السلام آداب زیبا و پرمعنایی بیان شده است که به برخی از آنها اشاره می شود:

۱. پاکی از نجاست و پلیدی

زائر برای ورود به حرم باید از هر گونه نجاستی پاک باشد. ابی بصیر از شاگردان امام صادق علیه السلام می گوید که وارد مدینه شدم. نیاز به غسل داشتم. در حال رفتن به حمام بودم که در بین راه به عده ای برخورد کردم که قصد

هیچ گونه بار معنوی ندارد و بر معرفت و شناخت آنان چیزی اضافه نمی کند، به تعظیم بزرگان شان می پردازند؛ حتی برخی مسلمانان با بستن قفل، گره زدن نخ و پارچه به در و پنجره ضریح حاجت می طلبند که به یقین از دیدگاه

محضر مبارک امام عرض کردم: «برخی اوقات که به زیارت قبر حضرت حسین بن علی علیه السلام می‌رویم و به علت سرما یا غیر آن، غسل زیارت بر ما مشکل است، چه کنیم؟»

حضرت فرمود: «مَنْ اغْتَسَلَ فِي الْفُرَاتِ وَ زَارَ الْحُسَيْنَ علیه السلام كُتِبَ لَهُ مِنَ الْفَضْلِ مَا لَا يُحْصَى فَمَتَى مَا رَجَعَ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي اغْتَسَلَ فِيهِ تَوَضَّأَ وَ زَارَ الْحُسَيْنَ علیه السلام كُتِبَ لَهُ ذَلِكَ الثَّوَابُ؛^(۳)

کسی که در فرات غسل و حسین علیه السلام را زیارت کند برایش به اندازه‌ای فضیلت نوشته می‌شود که قابل شمارش نیست و وقتی برگردد به جایی که غسل کرده است و این بار وضو بگیرد و حضرت را زیارت کند، همان ثواب و فضیلت برای او نوشته می‌شود.»

همچنین این غسل در آخرین مرتبه حضور در زیارت نیز سفارش شده است.

۳. اذن ورود، هنگام داخل شدن

ادب اقتضا می‌کند برای ورود به محضر هر بزرگی اجازه گرفته شود؛ به

۲. وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۹ ق، ج ۱۴، ص ۴۸۹.

زیارت امام صادق علیه السلام را داشتند. با خود گفتم: «مبادا فیض زیارت را از دست بدهم و دیگران در این فیض از من سبقت بگیرند.» سپس بدون آنکه غسل کنم همراه آنها راهی خانه امام شدم. هنگامی که نگاه امام به من افتاد فرمود «ای ابابصیر نمی‌دانی که انسان جنب نباید به خانه انبیا و فرزندان انبیا قدم نهد.»^(۱)

مراجع تقلید، حضور شخص جنب و زن حائض در حرم معصومان علیهم السلام را حرام دانسته‌اند. البته این حرمت، تنها شامل اطراف ضریح ائمه علیهم السلام و مساجد اطراف آن است و شامل رواقها نمی‌شود.

۲. غسل زیارت

ادب زائر اقتضا می‌کند که با غسل در محضر امام معصوم حضور یابد. به همین سبب در احادیث اسلامی بر «غسل زیارت» برای زیارت معصومان علیهم السلام تأکید شده است. یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام می‌گوید که

۱. ارشاد، شیخ مفید، ۲ جلد در یک مجلد، انتشارات کنگره جهانی شیخ مفید، قم ۱۴۱۳ ق، ج ۲، ص ۱۸۵.

بر در خانه‌ای از خانه‌های پیامبر و آل او - که بر او و آنها درود باد - ایستاده‌ام و تو (خدا) مردم را از ورود به خانه‌های پیامبر منع کردی؛ مگر با اجازه پیامبرت و گفתי: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌های پیامبر داخل نشوید تا اینکه به شما اجازه داده شود...»

۴. بوسیدن درگاه مقدس و ضریح

امام

گرچه بوسیدن و تبرک جستن به ضریح، نیکو است؛ اما باید به خاطر داشت این امر باعث اذیت و آزار دیگران نشود؛ چرا که آزار سایر زوار، حرام و تبرک جستن به ضریح، تنها مستحب است.

در اینجا مناسب است به این مسأله اشاره شود که به چه دلیل تبرک و بوسیدن ضریح ائمه علیهم‌السلام جایز است؟ تبرک به معنای طلب برکت است. برخی بر این باورند که تبرک به پارچه کعبه، در و دیوار مسجد و حرم پیشوایان معصوم علیهم‌السلام باعث شرک به خداوند است.

در قرآن کریم به تبرک به اشخاص،^(۳)

۳. مریم/۳۱ و صافات/۱۱۳.

ویژه آنکه آن بزرگ، امام معصوم باشد؛ چرا که این بزرگواران (در حال حیات و ممات) ما را می‌بینند و سخن ما را می‌شنوند و سلام ما را نیز پاسخ می‌دهند؛ چنان‌که در زیارت امام حسین علیه‌السلام می‌گوییم: «إِنَّا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّكَ تَشْهَدُ مَقَامِي وَ تَسْمَعُ كَلَامِي وَ أَنَّكَ حَيٌّ عِنْدَ رَبِّكَ تُرْزَقُ فَاسْأَلُ رَبِّكَ وَ رَبِّي فِي قَضَاءِ حَوَائِجِي؛^(۱) یا ابا عبدالله! گواهی می‌دهم که تو مرا می‌نگری و سخنم را می‌شنوی و تو نزد پروردگارت زنده‌ای و روزی می‌خوری. پس از پروردگار خودت و پروردگار من برآورده شدن حاجاتم را بخواه.»

با این معرفت و شناخت هنگام ورود به حرم، می‌گوییم: «اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ وَقَفْتُ عَلَى بَابِ بَيْتِ مِنْ بَيْتِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ قَدْ مَنَعْتَ النَّاسَ الدُّخُولَ إِلَيَّ بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِ نَبِيِّكَ فَقُلْتُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بَيْتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ...»^(۲) بارالها! اکنون

۱. بحار الانوار، علامه مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت ۱۴۰۴ق، ج ۹۷، ص ۲۹۵ و مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی، انتشارات کتابخانه صدر، دوم، ۱۳۷۶ ش، شانزدهم از آداب زیارت امام حسین علیه‌السلام.

۲. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۴۵.

گرچه بوسیدن و تبرک جستن به ضریح، نیکو است؛ اما باید به خاطر داشت این امر باعث اذیت و آزار دیگران نشود؛ چرا که آزار سایر زوار، حرام و تبرک جستن به ضریح، تنها مستحب است

این صندوق خاطره‌انگیز را محترم می‌شمردند و به آن تبرک می‌جستند.

حضرت موسی علیه السلام در واپسین روزهای عمر خود الواح مقدس را که احکام خداوند بر آن نوشته شده بود به ضمیمه زره خود و یادگاریهای دیگری در آن نهاد، و به وصی خویش «یوشع بن نون» سپرد و به این ترتیب، اهمیت این صندوق در نظر بنی اسرائیل بیش‌تر شد و از اینرو در جنگهایی که میان آنان و دشمنان واقع می‌شد، آن را با خود می‌بردند، و اثر روانی و معنوی خاصی در آنها می‌گذاشت. بنابراین گفته‌اند تا هنگامی که این صندوق خاطره‌انگیز با آن محتویات مقدس در میانشان بود، با سربلندی زندگی می‌کردند؛ ولی به تدریج، مبانی دینی آنها ضعیف شد و

تبرک به زمان و مکان^(۱) و تبرک به آثار انبیا اشاره شده است. چشمان نابینای حضرت یعقوب علیه السلام با تبرک پیراهن فرزندش حضرت یوسف علیه السلام بینا شد؛ چنان‌که قرآن کریم از قول حضرت یوسف علیه السلام به برادران می‌فرماید: ﴿اَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي يٰٓاْتِ بِصِيْرًا وَّ اَتُوْنِي بِاَهْلِكُمْ اٰجْمَعِيْنَ﴾^(۲) «این پیراهن مرا ببرید، و بر صورت پدرم بیندازید، بینا می‌شود و همه نزدیکان خود را نزد من بیاورید.»

همچنین قرآن کریم در آیه ۲۴۸ سوره بقره به تابوتی اشاره می‌کند که بنی اسرائیل به آن تبرک می‌جستند. طبق احادیث اهل بیت علیهم السلام به وسیله برخی مفسران مانند ابن عباس، این تابوت، همان صندوقی بود که مادر موسی علیه السلام او را در آن گذاشت و به دریا افکند. هنگامی که عمال فرعون آن را از دریا گرفتند و موسی علیه السلام را از آن بیرون آوردند، این صندوق همچنان در دستگاه فرعون نگهداری می‌شد. سپس به دست بنی اسرائیل افتاد. بنی اسرائیل،

۱. آل عمران/۹۶؛ اسراء/۱ و دخان/۳.

۲. یوسف/۹۳.

معصومان علیهم السلام نیز نوعی تبرک و اظهار ارادت به پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و عترت او است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز هنگام طواف خانه خدا، حجرالاسود را می‌بوسید؛ چنان‌که از ابن عمر درباره بوسیدن حجرالاسود پرسیده شد. در جواب گفت: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَسْتَلِمُهُ وَ يَقْبَلُهُ»^(۱) رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدم که به حجرالاسود دست می‌کشید و آن را می‌بوسید.

اگر بوسیدن یک سنگ، شرک به خدا بود، هرگز آن حضرت به چنین کاری مبادرت نمی‌ورزید. چگونه برخی بوسیدن ضریح معصومان علیهم السلام را شرک می‌دانند؛ در حالی که خود، جلد قرآن را می‌بوسند.

۵. دعا کردن و خواستن حاجات

یکی از زمانهای استجابت دعا، پس از نماز زیارت است. مناسب است زائر حاجات خود را از خداوند متعال بخواهد و صاحب قبر را نزد خداوند شفیع قرار دهد و خداوند رابه مقام آنان سوگند دهد که حاجاتش را برآورده

۴. صحیح بخاری، ج ۶، ص ۳۸، ش ۱۵۰۷.

دشمنان بر آنها چیره شدند و آن صندوق را از آنها گرفتند؛ اما «اشموئیل» به آنها وعده داد که به زودی صندوق عهد، به عنوان یک نشانه بر صدق گفتار او به آنها باز خواهد گشت.^(۱)

در میان صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله نیز، تبرک به زره، عصا، شمشیر، ظرف و انگشتر رسول خدا صلی الله علیه و آله رواج داشته است.^(۲)

در کتاب طبقات الکبری [یکی از کتب تاریخی معتبر اهل سنت] آمده است: «رسول خدا صلی الله علیه و آله بر سر چاه بضاعه [چاه معروفی در مدینه] آمد و با آب آن چاه وضو گرفت و مابقی آب وضو را به درون چاه برگرداند و بار دیگر از آب آن چاه نوشید. از آن پس هر گاه کسی بیمار می‌شد به او می‌گفتند از

آب آن چاه به بدن خود بمال [و تبرک کن].»^(۳)

بوسیدن دیوار مساجد و ضریح

۱. تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، اول، ۱۳۷۴ ش، ج ۲، ص ۲۴۰.

۲. صحیح بخاری، بخاری جعفری، تحقیق: ابن باز، دار الفکر، بیروت، ۱۴۱۴ ق، ج ۴، ص ۴۶. باب ما ذکر من درع النبی و عصاه و ...

۳. الطبقات الکبری، محمد بن سعد، تحقیق محمد عبدالقادر عطا، دار الکتب العلمیه، بیروت، اول،

۱۴۱۰ ق، ج ۱، ص ۳۹۲.

سازد.^(۱)

پروردگارم آمرزش می طلبم.»

همچنین خداوند به پیامبر اسلام ﷺ می فرماید: «وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا»^(۲) «اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می کردند [و فرمانهای خدا را زیر پا می گذاردند]، نزد تو می آمدند و از خدا آمرزش می طلبیدند و پیامبر هم برای آنها استغفار می کرد، خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند.»

ثانیاً: چنان که گفته شد منظور از توسل، طلب حاجت از پیامبر یا امامان نیست؛ بلکه زائر از طریق مقام زیارت شونده، به پیشگاه خداوند متوسل می شود. در واقع، امام، واسطه عنایت و رحمت پروردگار به این فرد خواهد شد.

این عمل نه تنها شرک نیست که در حقیقت، توجه به خداوند است؛ چرا که آنان رفع مشکلات را از خدا می خواهند و به اذن او گره مشکلات را می گشایند.

در دعای عالیة المضامین که پس

چنانچه دعایی بعد از زیارت وجود داشت؛ مانند: دعای بعد از زیارت امام هشتم علیه السلام یا دعای عالیة المضامین و یا دعای بعد از زیارت امیرمؤمنان علیه السلام؛ بهتر است ابتدا آن را بخواند و سپس درخواست خود را بیان کند.

ذکر این نکته ضروری است که بر خلاف کسانی که دعا کردن و حاجت خواستن در کنار قبور معصومان علیهم السلام را حرام می دانند، اولاً: قرآن کریم به مسلمانان دستور می دهد برای تقرب به ذات اقدس الهی در جستجوی واسطه باشند.^(۳)

قرآن کریم از قول برادران یوسف علیهم السلام می فرماید: «قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ» * قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ»^(۴) «پدر! آمرزش گناهان ما را از خدا بخواه که ما خطاکار بودیم و پدرشان حضرت یعقوب علیه السلام فرمود: به زودی برای شما از

۱. برگرفته از کتاب فلسفه زیارت و آیین آن، مرتضی جوادی، مرکز نشر اسراء، قم، اول، ۱۳۸۲ ش، ص ۲۰۶.
۲. مائده/۳۵.
۳. یوسف/۹۷ و ۹۸.

که حتماً خدا به سبب او به ما عنایت خواهد کرد، طلب آب می‌کنیم.»
روز بعد خلیفه، نزد عباس پسر عموی پیامبر رفت و پس از واسطه قرار دادن او برای طلب باران، این‌گونه دعا کرد: «اللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِينَا وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا؛^(۲) خداوند! ما در زمان پیامبرمان به وسیله او به تو متوسل می‌شدیم و سیرابمان می‌کردی. امروز به واسطه پسر عموی پیامبرت به تو متوسل می‌شویم، پس ما را سیراب کن!»

عباس پس از مدتی بیرون آمد؛ در حالی که علی علیه السلام در جلو او و امام حسن علیه السلام طرف راست و امام حسین علیه السلام طرف چپ و بنی هاشم، پشت سرش بودند. آن‌گاه در مصلی جناب عباس دست به دعا برداشتند و هنوز دعایشان تمام نشده بود که ابرها حرکت کردند و باران شروع به باریدن کرد.

در زمان حضرت عیسی علیه السلام نیز بیمارانی که از معالجه مایوس شده

۲. صحیح بخاری، ج ۲، ص ۱۶، ابواب استسقاء و کنز العمال، حسام الدین هندی، مؤسسة الرساله، بیروت، پنجم، ج ۱۳، ص ۵۰۴، ش ۳۷۲۹۶.

از زیارت معصومان علیهم السلام خوانده می‌شود، پس از بیان حوائجمان خطاب به معصوم عرض می‌کنیم: «يَا سَيِّدِي يَا وَلِيَّ اللَّهِ يَا أَمِينَ اللَّهِ أَسْأَلُكَ أَنْ تَشْفَعَ لِي إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي هَذِهِ الْحَاجَاتِ كُلِّهَا بِحَقِّ آبَائِكَ الطَّاهِرِينَ وَبِحَقِّ أَوْلَادِكَ الْمُتَّجِبِينَ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ الْمُنَزَّلَةُ الشَّرِيفَةُ وَالْمَرْتَبَةُ الْجَلِيلَةُ وَالْجَاهُ الْعَرِيفُ؛^(۳) ای آقای من! ای ولی خدا! ای امین خدا! از تو درخواست می‌کنم که در برآورده شدن این حاجات، بین من و خداوند واسطه شوی [تا حاجات من برآورده شود] به حق پدران پاکت و به حق فرزندان برگزیده‌ات زیرا برای شما نزد خداوند، مقام بسیار شریف و مرتبه‌ای با جلالت و آبرویی بسیار است.»

ثالثاً: توسل در زمان صدر اسلام نیز بوده است.

در تاریخ دمشق (از کتب معتبر اهل سنت) نقل شده است که در سال ۱۷ ق، مردم به طور مکرر برای نماز باران می‌رفتند و نتیجه نمی‌گرفتند. عمر، خلیفه دوم گفت: «فردا به وسیله کسی

۱. مفاتیح الجنان، دعای عالیة المضامین.

زیارت انجام پذیرد. نماز اول وقت آن چنان دارای فضیلت است که اگر در بین زیارت، نماز جماعت برپا شد، مستحب است زائر، زیارت خود را رها و در نماز جماعت شرکت کند.^(۱)

۸. دعای وداع

خداحافظی و خواندن دعای وداع در آخرین زیارت، ادبی دیگری از زائر است. در دعای وداع با امام علی بن موسی الرضا علیه السلام می خوانیم: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَتِي ابْنَ نَبِيِّكَ وَ حُجَّتِكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ وَ اَجْمَعِنِي وَ اِيَّاهُ فِي جَنَّتِكَ وَ اخْشُرْنِي مَعَهُ»^(۲) بار خدایا! این زیارت را آخرین زیارت من از پسر پیامبرت صلی الله علیه و آله و حجت بر خلقت قرار مده و مرا در بهشت با ایشان محشور فرما.

۹. طولانی نشدن زیارت

از مهم ترین آداب زیارت آن است که مدت حضور در حرم طولانی نشود تا شدت شوق برای زیارت دوباره بیش تر شود. امام باقر علیه السلام مانند بیش از حد در مکه را باعث قساوت قلب

بودند به آن حضرت مراجعه می کردند و شفای خود را از ایشان می خواستند. حضرت عیسی علیه السلام هم به اذن خدا آنان را شفا می داد و می فرمود: «أَنْتِي أَخْلَقْتُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَ أُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَ الْأَبْرَصَ وَ أَخِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ»^(۳) «من از گل چیزی به شکل پرنده می سازم. سپس در آن می دمم و به فرمان خدا، پرنده ای می شود و به اذن خدا، کور مادرزاد و مبتلیان به برص (پیسی) را بهبودی می بخشم و مردگان را به اذن خدا زنده می کنم.»

۶. آرامش در حرم

آرامش در اماکن متبرکه باعث ارتباط بهتر و بیش تر با خدای منان است. در چنین فضایی، خواندن دعا و صلوات با صدای بلند، باعث بر هم زدن آرامش و ارتباط معنوی سایر زائران می شود.

۷. خواندن نماز اول وقت

در احادیث سفارش شده است که اگر هنگام ورود به حرم، وقت نماز بود، ابتدا نماز جماعت خوانده شود و سپس

۲. الدروس الشرعية في فقه الإمامية، محمد بن مكي عاملي (معروف به شهيد اول)، ج ۲، ص ۲۵. ۳. مفاتيح الجنان.

۱. آل عمران/ ۴۹.

آرامش در اماکن متبرکه باعث ارتباط بهتر و بیش تر با خدای منان است. در چنین فضایی، خواندن دعا و صلوات با صدای بلند، باعث بر هم زدن آرامش و ارتباط معنوی سایر زائران می شود

وجودشان باقی بماند.

۱۰. توجه به مضامین زیارتنامه

با نگرش عمیق در زیارتنامه‌ها این نکته به دست می‌آید که مقام و عظمت ائمه علیهم‌السلام در پیشگاه خداوند متعال به سبب آن است که خود را بنده و عبد او می‌دانسته‌اند.

ما نیز هنگام خواندن زیارتنامه، پس از شهادت به یگانگی خداوند، آنان را واسطه بین خود و خداوند قرار می‌دهیم؛ چرا که خداوند اینان را بسیار دوست می‌دارد و دعایشان را در حق ما به اجابت می‌رساند.

۱۱. خواندن نماز زیارت

خواندن حداقل دو رکعت نماز زیارت و اهدای ثواب آن به امام از آداب حضور در حرم است که بهتر است بالای سر امام خوانده شود.

ورود با پای راست و خروج با پای چپ، تکبیر گفتن هنگام دیدن قبر مطهر پیش از شروع خواندن زیارتنامه، خواندن زیارتنامه هنگام تشریف به اماکن مقدس، ایستاده خواندن زیارتنامه، رو به روی ضریح و پشت به قبله بودن هنگام

دانسته^(۱) و امام صادق علیه‌السلام نیز به ابابصیر می‌فرماید: «إِذَا فَرَعْتَ مِنْ نُسُكِكَ فَارْجِعْ فَإِنَّهُ أَشَوْقٌ لَكَ إِلَى الرَّجُوعِ»؛^(۲) زمانی که اعمال حج تو تمام شد، برگرد تا شوق برای بازگشت [به خانه خدا] در تو باقی بماند [و کم نشود].»

امیر مؤمنان علیه‌السلام می‌فرماید: «مَنْ كَثُرَتْ زِيَارَتُهُ قَلَّتْ بَشَائِطُهُ»؛^(۳) هر که زیارت او طولانی شود، گشاده‌رویی او [و شوق حضورش در حرم] کم خواهد شد.»

بهتر است که زائران به جای توقف طولانی، دفعات حضور در حرم را زیاد کنند تا همواره ذوق و شوق زیارت در

۱. قال الباقر علیه‌السلام: أَنْ الْمَقَامَ بِمَكَّةَ يَفْسِسُ الْقُلُوبَ: کافی، کلینی، دار الکتب الإسلامیه، تهران، ۱۳۶۵ ش، ج ۴، ص ۲۳۰.
۲. همان.

۳. غرر الحکم، تمیمی آمدی، انتشارات دفتر تبلیغات، قم، ۱۳۶۶ ش، ص ۴۳۳.

از مهم‌ترین آداب زیارت آن است که مدت حضور در حرم طولانی نشود تا شدت شوق برای زیارت دوباره بیش‌تر شود

كُنْتُ صَادِقًا؛^(۱) بار خدایا! این طواف و دو رکعت نماز را از طرف پدرم، مادرم، همسرم، فرزندان و دوستانم و از طرف همه اهل شهرم چه آزاد و چه بنده و سفید یا سیاه، انجام داده‌ام. پس اگر به هر کس بگویی من به جای تو طواف کردم و دو رکعت نماز خواندم، راست گفته‌ای.»

جالب آنکه امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَوْ أَشْرَكْتَ الْفَأْفَى حَجَّتِكَ لَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ حَجٌّ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ حَجَّتِكَ شَيْءٌ؛^(۲) اگر هزار نفر را در ثواب حج خود شریک کنی، برای هر کدام آنها ثواب یک حج نوشته می‌شود بدون آنکه از ثواب حج تو چیزی کم شود.» همچنین به زیارت نیابی از طرف

معصومان علیهم السلام به ویژه به نیابت از
 ۲. کافی، ج ۴، ص ۳۱۶ و ۳۱۷.
 ۳. من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، جامعه مدرسین، قم، سوم ۱۴۱۳ ق، ج ۲، ص ۲۲۳.

خواندن زیارتنامه، تلاوت قرآن و هدیه ثواب آن به امام علیه السلام از دیگر آداب زیارت است که بر آن تأکید شده است.^(۱)
 علاوه بر آنچه بیان شد برخی زیارتگاهها همچون حرم حسینی آداب خاصی دارد که شایسته است زائران به آن توجه کنند.

زیارت نیابی

شریک کردن دیگران در ثواب زیارت از جمله اموری است که ائمه اطهار علیهم السلام بدان اشاره کرده‌اند.

امام کاظم علیه السلام به شخصی که عازم زیارت خانه خدا بود، فرمود: «وقتی به مکه رسیدی و اعمال خود را به پایان رساندی، هفت مرتبه دیگر نیز طواف کن و دو رکعت نماز بگذار. سپس بگو:

«اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الطَّوَّافَ وَهَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ عَنِ أَبِي وَ أُمِّي وَ عَنِ زَوْجَتِي وَ عَنِ وُلْدِي وَ عَنِ حَامَتِي وَ عَنِ جَمِيعِ أَهْلِ بَلَدِي حُرِّهِمْ وَ عِبْدِهِمْ وَ أَيْبُضِهِمْ وَ أَسْوَدِهِمْ فَلَا تَسَاءُ أَنْ قُلْتَ لِلرَّجُلِ إِنِّي قَدْ طَفْتُ عَنْكَ وَ صَلَّى عَنْكَ رَكْعَتَيْنِ إِلَّا

۱. همان، آداب زیارت.

**با نگرش عمیق در زیارتنامه‌ها
این نکته به دست می‌آید که
مقام و عظمت ائمه علیهم‌السلام در
پیشگاه خداوند متعال به سبب
آن است که خود را بنده و عبد
او می‌دانسته‌اند**

حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام سفارش شده
است.^(۱)

آسیب شناسی زیارت

با این حال، اموری ممکن است
سبب بی‌اثر یا کم‌اثر شدن زیارت گردد
که در ذیل مواردی را ذکر می‌کنیم.

اول: اخلاق بد

همراه کردن زیارت با اموری
همچون ریا و خودنمایی نه تنها ارزش
و بهای آن می‌کاهد که آن را بی‌محتوا و
بی‌معنا می‌سازد. به همین سبب، رسول
خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «مَنْ أَتَانِي زَائِرًا
فِي الْمَدِينَةِ مُحْتَسِبًا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ»^(۲) کسی که تنها به انگیزه زیارت
من، مرا زیارت کند، شفیع او در روز
قیامت خواهم بود.»

دوم: زیارت با مال حرام

هزینه کردن مال حرام یا مالی که
خمس و زکات آن داده نشده است، به
فتوای مراجع تقلید، حرام^(۳) و بدیهی
است انجام زیارت با چنین مالی آثار
مثبت زیارت را در پی نخواهد داشت.

سوم: زیارت با بدهکاری به دیگران

مراجع تقلید، شکستن نماز را برای
پرداخت بدهی لازم می‌دانند؛ البته در
صورتی که پرداخت آن در نماز ممکن
نباشد.^(۴) به یقین، انجام زیارت با
بدهکاری به دیگران، مذموم و غیر قابل
قبول خواهد بود؛ مگر اینکه طلبکار به
تأخیر در پرداخت آن رضایت دهد.

چهارم: زیارت و رنجش دیگران

ابراهیم جمال یکی از شیعیان بود
و برای کاری از علی بن یقطین - وزیر
هارون که از شیعیان بود - وقت ملاقات
خواست؛ اما علی بن یقطین به سبب
شان و مقام خود، و شغل ابراهیم که
شترداری بود، اجازه ملاقات نداد. علی
بن یقطین در همان سال راهی حج
شد و در مدینه، خدمت امام موسی

۳. توضیح المسائل، امام خمینی رحمته‌الله‌علیه، انتشارات
محراب، اول، ۱۳۶۶ش، مسئله ۱۷۹۰.
۴. همان، مسئله ۱۱۶۱.

۱. کافی، ج ۴، ص ۳۱۴.
۲. کامل الزیارات، ابن قولویه قمی، انتشارات
مرتضویه، نجف اشرف، ۱۳۵۶ ق، ص ۱۴.

بیعت قلبی در عمل نیز نمایان شود. کسانی که به گناه آلوده‌اند و یا در طول سفر، خود را به گناه می‌آیند و توفیق توبه به دست نمی‌آورند، نباید انتظار قبولی زیارت و استجاب دعا را داشته باشند. متأسفانه سستی در خواندن نمازهای واجب،^(۲) رعایت نکردن حجاب و نیز رعایت نکردن برخی احکام شرعی در طول سفر، زیارتی بدون اندوخته معنوی را به همراه خواهد داشت.

بن جعفر علیه السلام رسید؛ ولی امام علیه السلام او را نپذیرفت. وقتی علی بن یقظین سبب را پرسید، امام علیه السلام فرمود: «چون برادرت ابراهیم را به مجلس خویش راه ندادی [و او را ناراحت کردی]، من نیز از پذیرفتن تو معذورم.» آن‌گاه امام از او خواست نزد ابراهیم برود و رضایت او را جلب کند و از او معذرت بخواهد. علی بن یقظین پس از به دست آوردن رضایت ابراهیم، توفیق دیدار حضرت را پیدا کرد.^(۱)

بنابراین زائر پیش از سفر زیارتی رضایت افراد آزردده خاطر از خویش را به دست آورد و در مقابل، افرادی که از زائر رنجشی دارند، او را ببخشند و رضایت قلبی خویش را به زائر ابراز دارند.

پنجم: گناه در طول سفر

یکی از اهداف زیارت، تجدید عهد و میثاق با اولیای الهی است. این میثاق بدان معنا است که ما پیرو دستورها و مطیع اوامر شما هستیم. چنین بیعتی، تنها با گفتن محقق نمی‌شود؛ بلکه باید این

۱. بحار الانوار، ج ۴۸، ص ۸۵ و مفاتیح الجنان، آداب زیارت.

۲. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: لَا يَنْتَالُ شَفَاعَتَنَا مَنْ اسْتَخَفَّ بِالطَّلَاةِ؛ شفاعت ما شامل کسی نمی‌شود که به نماز بی توجهی کند و آن را سبک بشمارد: کافی، ج ۳، ص ۲۷۰.